



Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

XIII istiqamət Layihə: www.kivdf.gov.az

Dini və milli tolerantlıq, millətlərarası münasibətlərin inkişaf etdirilməsi

Layihə üçün

Dünya inkişaf etdikcə dərinləşən sivilizasiyalara rəqiblərə qarşıdurmalar və antononist səviyyəyə yetişən ziddiyyətlər bütün xalqların milli-mənəvi və dini dəyərlərini qorunması zərurətini zəmanəmizin aktual məsələlərindən birinə çevirib. Bizə inkişaf tendensiyaları kimi sıranan bu meyillər bir çox hallarda bəşəriyyətin minilliklər boyu yaratdığı dinc - yanaşı yaşama dəyərlərini sıradan çıxarır, onu etnik, irqi, dini və siyasi dözümsüzlük kimi səciyyələndirən ksenofobiya ilə əvəzləyir.

Son zamanlar milli özünəməxsusluğu qorumaq bəhanəsi altında azlıq təşkil edən milli etnoslar və inanc sahiblərinə qarşı dözümsüzlük faktları günbəgün artmaqdadır. Çox maraqlıdır ki, belə hallara müasir mərhələdə inkişaf etmiş ölkələr sayılan, dünyaya etibarlı sülh vəd etməkdə israrlı olan dövlətlərdə daha çox rast gəlinir. Avropa ölkələrində əsasən müsəlman əhaliyə qarşı xüsusi antipatiya formalaşdırılır. Məsələn, ötən il Yeni Zelandiyada eyni vaxtda iki məscidə silahlı hücum oldu. Həmin məscidlərdə 50-yə qədər müsəlman güllələnərək yerindəcə öldürüldü.

Hadisənin daha diqqətçəkən tərəfi isə ondan ibarət idi ki, terrorçu icra etdiyi bütün qətləri Fb.com üzərindən canlı yayıma qoşularaq bütün dünyaya göstərdi. Hadisəni araşdırdıqda açıq görünür ki, bu bir dindarın, irqçinin və digər qəbildən olan sadə insanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən terror aktı deyil. Psixoloqların qənaətinə görə heç bir hazırılıq keçməyən, sadə insan iradəsi bir və ya iki nəfərlə üz-üzə dayanaraq ona qatil qəsdini atəş açmağa bilər. İki atəşdən sonra isə artıq buna insan dözmür, üçüncü tətbiyə barmağın gücü çatmır. Lakin Yeni Zelandiyadakı terrorçu-qatil elə hazırılıq nümayiş etdirirdi ki, guya onun güllələdiyi insan deyil, ov heyvanlarıdır, o, özünü bu qədər sərbəst idarə edirdi.

Deməli, terrorçu uzun müddət peşəkar təlim keçib və bu iş üçün hazırlanıb. Bu gün dövlətlərin qarşısında duran əsas məsələ terrorçunu zərərsizləşdirmək deyil, onun yetişməsi üçün formalaşan sistemi aşkarlamaq və aradan qaldırmaqdır. Bunun isə ən asan və rahat yolu cəmiyyətdə multikulturalizmi inkişaf etdirmək, birgəyaşayış prinsipləri və çoxluğun azlığa qarşı dözümlülüyünü artırmaq

dır. Bu gün dünya dövlətləri inkişaf etməkdə olan ölkələrdə demokratiyanın yayılması üçün hər cür vasitələrdən istifadə edir, amma inkişaf etmiş ölkələrdə multikulturalizmin yayılmasına o qədər də əhəmiyyət vermir. Buna görə də müasir dünyada milli və dini dözümsüzlükdən daha çox insan əziyyəti çəkir, nəinki demokratiya çatışmazlığından. Bu səbəbdən də son illər bir sıra beynəlxalq təşkilatlar multikulturalizmin inkişaf etdirilməsində israrlıdır. Buna baxmayaraq, hələ də

dirmə sıradan çıxarılmayıbsa, həmin cəmiyyətdə multikulturalizmi, dözümlülüyü və tolerantlığı inkişaf etdirərək yaymaq, təbliğ etmək çox asandır. Hətta, cəmiyyət keçmişdə irqi, dini və milli münaqişə yaşamışsa belə, insanı qiymətləndirmə meyarları itməyibse, o toplumu xilas etmək mümkündür.

Dünyada yaranmış hazırkı vəziyyət etnik-milli və dini dözümlülüyün, habelə yad mədəniyyətlərə qarşı tolerantlıq və multikulturalizm kimi dəyərlərin təbliğini bəşəriyyət üçün daha vacib edir. Multikulturalizm çağdaş dünyada milli, dini və mədəni fərqliliyi zənginliyə, qarşılıqlı dialoqu inkişafa, qarşıdurma və münaqişələri sülhə, təbii başlanğıcı birgəyaşayış harmoniyasına aparan əsas amillərdən biri kimi çıxış edir. Sözügedən ülvü dəyər elmi ədəbiyyatlarda "çoxmədəniyyətçilik" - bir neçə fərqli mədəniyyətləri özündə birləşdirən cəmiyyət keyfiyyəti kimi xarakterizə edilir. Multikulturalizm ayrıca götürül-müş ölkədə və bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə, irqlərə, etnoslara və dini məzhəblərə məxsus insan-

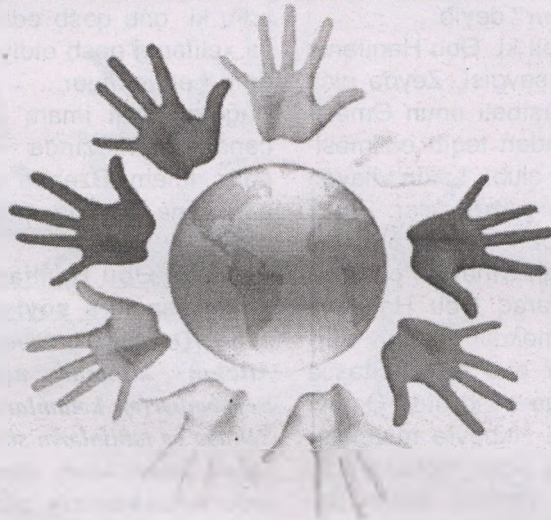
dialoqunun vacib aləti hesab edilir. Yad mədəniyyətlərin özəl xüsusiyyətlərini, tarixi keçmişini və əldə etdikləri uğurları öyrənmədən onlara qarşı dözümlü münasibət, onların nümayəndələrinə hörmət mümkün deyil. Çünki qarşılıqlı dialoq qurmaq, birgəyaşayış metodlarını axtarıb tapmaq üçün ilkin olaraq yad mədəniyyətləri öyrənmək, onlarla tanış olmaq vacibdir. Elə multikultural dəyər də, məhz ilk tanışlıqdan başlanır. Hər bir millət birgə yaşadığı millətin mədəniyyətində yaralı xüsusiyyətləri özü üçün qəbul edə bilər. Bu multikulturalizm dəyərləri kateqoriyasında mədəni mübadilə adlanır. Bu proses dini baxımdan da mümkündür, lakin həmişə dini təriqətlər bunun əleyhinə təbliğat aparır. Məsələn, elə xalqlar var ki, İslam dininə biət etməsə də, müsəlmanlara xas olan oğlan uşaqlarına sünnet edilməsi adətini özü üçün əxz edib. Hətta, ABŞ dövlət səhiyyə departamenti bir neçə il bundan əvvəl qərar verdi ki, vətəndaşların arzusu ilə oğlan uşaqları doğum evlərindəcə sünnet edilə bilər. İndi müsəlman olmayan Amerika

Ölkəmizin qədim tarixi inkişafının xüsusiyyətləri, coğrafi mövqeyi, əhalisinin tərkibinin rəngarəng və çoxmillətli olması burada müxtəlif dinlərin mövcudluğuna xüsusi münbit şərait yaradıb. Azərbaycanda bütperəstlik, zərdüştilik, yəhudilik, xristianlıq, İslam və başqa dini inanclar bu və ya digər dərəcədə yayıla bilib. Bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərən, lakin milli mentalitet bu dini inanc sahiblərinin bir-biri ilə toqquşmasına imkan verməyib. Tolerantlıq, dini, milli-irqi dözümlülük milli mentalitetimizin ayrılmaz cəhətlərindəndir. Ona görə də əsrlər boyunca Azərbaycanda xalqlar vahid və mehriban bir ailə kimi yaşayıb, etnik və dini icmalar arasında dözümlülük əlaqələri formalaşmış, milli, irqi, dini ayrı-seçkiliyə yol verilməyib, müxtəlif dinlərə mənsub insanlar sülh və əmin-amanlıq şəraitində fəaliyyət göstərirlər.

Prezident İlham Əliyev IV Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumundakı dərin məzmunlu nitqində dedi: "Biz sivilizasiyalara rəqiblərdən dialoqdan söhbət açırıq. Amma eyni zamanda, bəzi bəyanatlar bizi məyus edir ki,

Tolerant və multikultural dəyərlərin qorunaraq inkişaf etdirilməsi bəşəriyyət üçün çox vacibdir

Dünyada milli və dini dözümsüzlükdən daha çox insan əziyyəti çəkir, nəinki demokratiya çatışmazlığından



multikulturalizmin, dini və milli dözümlülüyün genişlənməsi dünya çapında trendə çevrilə bilər. Səbəb isə multikulturalizmin aparıcı dünya dövlətlərinin və onların himayəsində olan beynəlxalq təşkilatların tam olaraq diqqət mərkəzində olmamasıdır. Dövlətlərin bir-birinə yaxınlaşması üçün bir qloballaşma ideyasını ortaya atıblar. Ayrı-ayrı dövlətlərin bir-birinə yaxınlaşması üçün ilk növbədə onların cəmiyyətləri bir-birinə yaxınlaşmalıdır. Millətlər bir-biri ilə dil tapacaqsın, dövlətlərin bir-biri ilə anlaşması da asan prosesə çevriləcək.

Dövlətlərin bir-birinə yaxınlaşmasının əsas qayəsi olan qloballaşma və onunla əlaqədar meyarlar toplusu insan hüquqlarına birbaşa olaraq təsir göstərir. İnsan hüquqlarının qloballaşması daha ümumi qanunauyğunluğu ayrı-ayrı şəxslərin, qrupların və ictimaiyyətin qarşılıqlı fəaliyyətinin insanın hüquq və əsas azadlıqları əsasında həyata keçirildiyi vahid hüquqi məkanın yaradılmasına gətirib çıxaran ümumdünya qloballaşmasını əks etdirir. Dünya proseslərinin qloballaşması insan hüquqlarına yeni yanaşmalar müəyyən edir, lakin onların ümumi başlanğıc prinsipləri dəyişdirilməməlidir. Yəni nə dəyişirsə dəyişsin, amma irqindən, dinindən və milliyyətindən asılı olmayaraq insan dünyanın ən ali varlığı kimi qiymətləndirilməlidir. Bu qiymətlən-

lərin mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmonizasiyasına, azsaylı xalqların, dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəldilib.

Cəmiyyətin idarə edilməsi üçün yaradılan bütün nəzəriyyələr dolayısı ilə multikulturalizm və tolerantlıq dəyərlərinə əsaslanır. Çünki fərdlər arasında münbit münasibət olmadan cəmiyyəti bütövlükdə idarə etmək mümkün deyil.

Multikulturalizm dəyərlərinə yiyələnmədən humanizm, yüksək beynəlxalq münasibətlər mədəniyyəti, cəmiyyət üzvləri arasında qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı zənginləşmə, dostluq və əməkdaşlıq yaratmaq mümkün deyil. Ona görə də bu dəyər mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların

ailələrinin yaradan çoxu oğlan övladlarını doğum evindəcə sünnet etdirir. Amerika həkimləri araşdırma apararaq sünnetin orqanizm üçün faydalı olduğunu aşkarlayıb və bu ənənənin ölkədə yayılmasını stimullaşdırır. Baxmayaraq ki, amerikalıların əksəriyyəti üçün İslam arzuolunmaz dindir.

Çoxmədəniyyətçilik, tolerantlıq və dözümlülük dəyərlərindən imtina etmək, bu dəyərlərin əksi olan, anlaşılmazlığa, ksenofobiya, qarşıdurmaya, milli və dini münaqişələrə və sonda qanlı toqquşmalara rəvac vermək deməkdir. Bu səbəbdən də dünyada münaqişə ocaqlarını söndürmək istəyirikse, multikulturalizm ideyalarının yayılmasına hər bir dövlət və millət töhfə verməlidir.

multikulturalizm iflasa uğradı, multikulturalizmin gələcəyi yoxdur. Bu, çox təhlükəli bəyanatlardır. Qeyd etməliyəm ki, multikulturalizmin müasir dünyada alternativini yoxdur. Çünki dünya ölkələrinin mütləq əksəriyyəti çoxmillətli ölkələrdir. Əgər multikulturalizm iflasa uğrayıbsa, onda bunun alternativini nə ola bilər? Bu, ayrı-seçkilikdir, irqçilikdir, ksenofobiya, islamofobiya, antisemitizmdir".

1948-ci il 10 dekabr tarixli İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamədə xüsusi qeyd olunur ki, insan ailəsinin bütün üzvlərinə məxsus ləyaqətin etirafı və onların bərabər, ayrılmaz hüquqları azadlıq, ədalət və ümumi dünyanın əsasını təşkil edir. Bu baxımdan 1981-ci ildə qəbul edilən "Dözümsüzlüyün və din və ya əqidəyə əsaslanan ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" BMT Bəyannaməsi və UNESCO çərçivəsində 1995-ci ildə qəbul olunmuş "Dözümlülüyün prinsipləri haqqında Bəyannamə" də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

"Paralel" in
Araşdırma Qrupu

Yazı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında KİV-ə Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə çap olunub